

СПІВПРАЦЯ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З БАТЬКАМИ ШКОЛЯРІВ У ЗМІСТІ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН У СІМ'І

Постановка проблеми у загальному вигляді... З урахуванням суспільної потреби у формуванні суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, які ґрунтуються на співробітництві, взаємопідтримці та допомозі в педагогічній теорії і практиці, тривають пошуки оптимальних і перспективних шляхів їх розвитку в різних інститутах виховання, спрямованих на реалізацію можливостей кожного. Особливо актуальною ця проблема є для початкової школи, тому що закладання основ суб'єкт-суб'єктної взаємодії у цьому віці стає тією ціннісною базою відносин до іншої людини, яка формує моральність людини. Саме це зумовлює потребу у виявленні, науковій розробці та апробації змісту, форм, методів роботи вчителя початкових класів, розвитку суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин в цілому, і зокрема, у сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... На важливе значення взаємовідносин між людьми через спілкування, як самостійної і специфічної форми активності суб'єкта, вказує психолог Б.Г.Ломов. Проблему відносин між людьми досліджували В.Г.Ананєв, В.Н.Мясіщев, Н.І.Сарджвеладзе. Значуще місце займають дослідження сприймання людини-людиною О.О.Бодольова.

Виховання дітей молодшого шкільного віку – складний процес, де вирішальна роль належить сім'ї, в якій дитина засвоює перші норми спілкування з близькими, навчається жити з людьми і виявляти піклування про них, нести відповідальність за свою поведінку та вчинки. Під сімейним вихованням розуміється не тільки спрямований виховний вплив батьків на дитину, а вся система внутрішньосімейних відносин, що сприяє формуванню у дитині ціннісних орієнтирів, комплексу потреб, інтересів і звичок, типів соціальної поведінки.

Проблеми родинних взаємин, ефективності сімейного виховання висвітлено у працях І.Беха, М.Боришевського Т.Кравченко, Л.Повалій, В.Поставого та ін.

Суб'єктивні відношення аналізуються в працях А.Ф.Лазурського, В.А.Петровського, В.Н.Мясіщева.

Вивчення й аналіз досліджуваної проблеми свідчить, що нетворчий підхід до складної й досить важливої справи виховання дітей, невміння, а іноді й небажання перейнятися їхніми потребами породжує "проблему поколінь", яка проявляється у зневазі до цінностей дорослих і обертається значними втратами для обох сторін. Усе це актуалізує проблему надання сім'ї педагогічної допомоги в сімейному вихованні дітей і спонукає до пошуків змісту, форм, методів взаємодії з батьками, спрямованих на розвиток суб'єкт-суб'єктних відносин у сім'ї. Особливості суб'єкт-суб'єктних відносин у сім'ї поступово закріплюються у поведінці дитини та стають моделлю взаємин з іншими людьми.

Формулювання цілей статті... Мета статті – запропонувати зміст роботи вчителя початкових класів з батьками у напрямі розвитку суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин у сім'ї.

Виклад основного матеріалу дослідження... Традиція дослідження суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин задана в роботі Б.Ф.Ломова. Головна характеристика такої взаємодії полягає в тому, що "кожний з його учасників відноситься до свого партнера як суб'єкта, який володіє, як і він, психікою та свідомістю" [4, с. 252].

Спілкування, як зазначає Б.Ф.Ломов, є суттєвою стороною реальної життєдіяльності суб'єкта, що виступає і в ролі важливого детермінанта всієї системи психічного, її структури, динаміки і розвитку. Спілкування виступає як специфічна взаємодія людини з іншими людьми, як взаємодія суб'єктів. Б.Ф.Ломов зазначає, що мова йде не лише про вплив одного суб'єкта на іншого, а саме про взаємодію. Отже, спілкування – це взаємодія суб'єктів як партнерів. [5, с. 122].

У подальшому проблема суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин розроблялася різними дослідниками (В.А.Петровський, В.В.Знаков, Н.І.Сарджвеладзе). Так, В.В.Знаков, досліджуючи процес розуміння людьми один одного, вводить критерій суб'єктності, який осмислюється як різні позиції людини у спілкуванні. Науковець пише, що навряд чи можна називати суб'єктом людину, що займає в спілкуванні монологічну позицію, що не слухає іншого, що не визнає за ним право на власну думку і абсолютно незацікавленого в прийнятті і розумінні його як рівноправного комунікативного партнера [2].

Стосовно взаємодії дорослого з дитиною, як зазначає М.С.Каган, ціннісна свідомість формується у дитини тільки тоді, коли вихователь бачить у ній рівного собі, вільного у виборі цінностей і психологічно унікального суб'єкта, з яким він, як старший та більш досвідчений і мудрий, прагне поділитися своїми цінностями, щоб вони стали для нього загальними, а означає увібрали в себе і особливості духовної позиції вихованця [3, с. 31-32].

О.Я.Савченко звертає увагу, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія ґрунтується на співробітництві, педагогічній підтримці та допомозі [6, с. 30]. Цей принцип (співробітництва) у виховному процесі передбачає цілеспрямоване створення умов для розвитку демократичних взаємовідносин суб'єктів навчально-виховного процесу на засадах

партнерства, взаємної поваги, взаємної залежності та відповідності ("найкращий спосіб виховувати себе – це виховувати інших своїм прикладом) [6, с. 39].

Оскільки сутнісною стороною відносин є діяльність, то дії, культура, знання суб'єктів виховання виділяються як перший і найважливіший структурний елемент суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Зовнішнім виявом предметної діяльності людини є її поведінка, система взаємопов'язаних реакцій на навколишнє середовище. Ці особистісні риси, способи дій, манер, учинкових реакцій є наступним структурним елементом суб'єкт-суб'єктної взаємодії. У свідомих і позасвідомих актах поведінки завжди наявні емоції, як один із способів виявлення почуттів і оцінних суджень. Когнітивний елемент є основою взаєморозуміння суб'єктів виховання. Критерієм суб'єкт-суб'єктної взаємодії є позитивний інтелектуально-емоційний стан дітей. У педагогічній взаємодії об'єднуються оцінювальні й діяльнісні характеристики міжособистісних відносин. Вони мають три рівні розвитку – співвідпорядкування, співробітництво, співтворчість [2, с. 884].

Сучасна сім'я переживає кризовий стан – спостерігається девальвація сенсу сімейного життя, батьки, не орієнтуючись в специфіці особистісно-розвиваючої взаємодії з дітьми, яка оснований на суб'єкт-суб'єктних взаємовідносинах, вибудовують процес виховання інтуїтивно. Тому, цілеспрямована взаємодія вчителя початкових класів з батьками учнів допомагає батькам вибудовувати суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини з дітьми і передавати розуміння цінностей життя.

З метою розвитку суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин у сім'ї нами розроблена система батьківських зборів: "Дитина-найвища цінність нашого життя". Нами пропонується наступна тематика:

1. Спогади про моє дитинство.
2. Батьки у моєму житті, і я у житті своєї дитини.
3. Якою я бачу свою дитину у 18 років.

Що я можу зробити для того, щоб дитина виправдала мої надії. Кожні із зазначених батьківських зборів мають відповідний зміст, форму проведення та методи взаємодії.

Так, наприклад, метою зборів "Спогади про моє дитинство" є актуалізація рефлексії батьків, щодо позитивних та негативних ситуацій періоду їх дорослішання.

Батькам було запропоновано анкету. Батьківські збори були проведені у формі круглого столу. Основними питаннями, стали:

- Які у Вас стосунки з дитиною?
- Які стосунки з вами у вашої дитини (Чи прислухається вона до вашої думки?)
- Чи часто бувають у Вас конфлікти? Як Ви їх вирішуєте?

Батьківські збори за темою: "Батьки у моєму житті, і я у житті своєї дитини" проводилися у формі зборів-дискусії. Метою проведення цих зборів було сприяння розвитку взаєморозуміння та поваги між батьками і дітьми.

У ході дискусії шукали відповіді на питання:

- Як знайти стежку, що приведе до серця дитини, допоможе краще зрозуміти один одного?
- Ми любимо дітей і у відповідь чекаємо їхньої любові. А за що діти люблять своїх батьків? Тільки за те, що вони батьки?

Що треба зробити, щоб позбутися негативу і набути побільше позитивних емоцій від контактів із дітьми, досягти належних результатів у їх вихованні? На батьківських зборах увага батьків акцентувалась на констатації факту, що вихованість дитини значною мірою визначається взаєминами батьків і дітей. Працюючи над цією проблемою з батьками було запропоновано розповісти, у якому настрої дитина прокинулася вранці, з яким настроєм пішла до школи, яка була реакція дорослих на їхню поведінку.

Багато хто з батьків не звикли, та й не вважали за потрібне помічати настрій дитини, а тим більше рахуватися з цим. Оцінювали дітей за схемою "дитина права – дитина неправда", а реакції обмежувалися прагненням підпорядкувати собі.

У процесі роботи батькам пропонувалося зафіксувати свої зауваження на адресу дітей хоча б протягом одного дня: від моменту, коли дитини прокидається вранці, й до того, як вона ляже спати. Таке завдання мало дві цілі. Одна з них полягала в тому, щоб одержати конкретні матеріали, які допомогли б визначитися з проблематикою наступної роботи, а інша – спонукати батьків об'єктивно проаналізувати свої взаємини, своє спілкування з дитиною.

Проведений на наступному занятті аналіз зафіксованих батьками власних зауважень сприяв тому, що дорослі пересвідчилися, наскільки незначними були причини висловлювання невдоволення, як часто вони бувають несправедливі до дітей.

Метою проведення батьківських зборів: "Якою я бачу свою дитину у 18 років" є формування у батьків вміння виховувати в дітях моральні якості. У ході проведення батьківського форуму обговорювалися такі питання:

- Як і що треба зробити, щоб дитина стала для Вас щастям, щоб колись сказати собі: "Життя склалося"?

- Як навчити дитину робити правильні вчинки? У ході батьківських зборів пропонувалося розшифрувати закони виховання у сім'ї. Закон = __+__+__ ... єд. вим. бат. й мат. пер. дит. (Закон єдності вимог батька й матері, які пред'являються дитині та ін.).

За темою " Якою я бачу свою дитину у 18 років " була проведена бесіда за такими тезами:

У сім'ї росте дитина. З перших років життя вона засвоює норми спілкування, людські відносини.

Якщо Вас запитати, що є головним у Вашому житті, відповідь одна - виростити й виховати своїх дітей шанованими людьми. Але у батьків виникає стільки важливих справ, що у повсякденному житті це найважливіше відкладається на потім.

Поміркуйте, так, щоденно, дорослі! Ви даєте дитині уроки неуваги й байдужості. Вони шукають вашої допомоги у вирішенні питань, які їх хвилюють. Ви не знаходите часу на дуже важливе для них спілкування.

Практична робота з батьками:

У ході спілкування в дітей виникає не порозуміння, конфлікти з однолітками і дорослими. Від того, якою буде реакція дорослого, залежить формування характеру дитини. Позиція вчителя і батьків повинна співпадати, що допоможе ефективному сприянню у розв'язанні конфліктних ситуацій в спілкуванні, правильно робити зауваження, не принижувати честі своєї дитини, своєчасно хвалити дітей, перетворювати власні негативні установки в позитивні. Запрошуємо Вас до активного співробітництва.

У результаті проведення роботи з батьками ми дійшли висновку, що взаємодія вчителя та батьків тільки тоді досягне результативності у розвитку суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин у сім'ї, коли вона вибудовується на довірі, повазі та активної співучасті батьків у обговоренні питань виховання дітей.

В основу роботи з батьками з метою забезпечення її ефективності мають бути покладені знання об'єктивних умов, в яких вона здійснюється. А саме: опануванням дорослими членами сімей основам психолого-педагогічних знань, умінь навичок необхідних для правильного здійснення виховання дітей у сім'ї; встановлення і розвиток відносин взаєморозуміння, взаємоповаги, взаємодопомоги між старшими і молодшими членами сімей.

Важливо знати наявний стан психолого-педагогічної підготовки батьків до виконання виховної функції. Для цього необхідно оволодіти інформацією щодо того, в яких стосунках перебувають дорослі й діти в сім'ях.

Велике значення мають знання батьків про найбільш гострі проблеми сучасної сім'ї: біологічні й мікросоціальні причини дитячої нервозності; причини появи "важкості " у поведінці здорової дитини; шляхи подолання проблем між поколінних взаємин батьків і дітей, побудованих на визнанні і прийнятті дитини як особистості, що передбачає вияви довіри, глибокої любові, емпатії, поваги.

Належне знання об'єктивних умов дає можливість розробляти стратегію роботи з батьками як найбільш важливий і складний її елемент.

Стратегія роботи у змісті суб'єкт-суб'єктної взаємодії у сім'ї полягає у тому, що крім знань, потрібно формувати переконання, емоційне ставлення один до одного. Багато уваги необхідно приділяти виробленню, за допомогою спеціальних тренінгів, рольових ігор та інших активних методів, навичок попередження та розв'язання конфліктних ситуацій^що виникають як прояви кризисних періодів розвитку особистості дитини батьків з дітьми.

Проведення індивідуальних консультацій, бесід зумовлювалося різним рівнем освіти батьків, їх уявлень про правильність сімейного виховання, а також проявами індивідуальності поведінки школяра, характеру, внутрішнього світу кожної дитини. На індивідуальних бесідах нами надавались поради щодо формування адекватної самооцінки у дітей, були рекомендовані стилі поведінки з дітьми замкненими, сором'язливими, конфліктними, опрацьовувалися правила поведінки, що передбачають прояви поваги, любові, зацікавленості індивідуальністю дитини.

Проведення такої роботи може сприяти позитивному зрушенню у рівнях педагогічної культури дорослих членів сімей, що позитивне вплине на розвиток суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин у сім'ї.

Висновки... Таким чином, запропонований зміст роботи вчителя початкових класів з батьками учнів у напрямі розвитку суб'єкт-суб'єктних відносин у сім'ї, спрямований на розвиток компетентності щодо вибудовуванні суб'єкт-суб'єктної взаємодії батьків з дітьми надає можливість розуміти дитину і виховувати її на засадах особистісно орієнтованої стратегії виховання. Під час батьківських зборів та індивідуальних консультацій підкреслюється важливість створення доброзичливої сімейної атмосфери, за якої діти відчували б комфорт, безпеку і захищеність, прагнули навчати батьків поважати своїх дітей як особистостей, приймати їхню індивідуальність, помічати успіхи і заохочувати до них, зважати на інтереси дітей, підтримувати вияви їхньої творчості, прояви самостійності, ініціативності.

Перспективи подальшого пошуку у даному напрямі полягає у розробці способів залучення батьків до планування змісту наступних зустрічей та стимулювання їх інтересу до особистісно значущої суб'єкт-суб'єктної взаємодії з дітьми.

Література

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України : головний ред. В.Г.Кремінь. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с .

2. Знаков В.В. Субъект-объектный и субъект-субъектный типы понимания высказывания в межличностном общении / В.В.Знаков // Психология индивидуального и группового субъекта. / Под ред. А.В.Брушлинского, М.И.Воловиковой. – М. : ПЕР СЭ, 2002. – С. 144-160.
3. Каган М.Г., Эткинд А.Л. Общение как ценность и как творчество // Вопросы психологии. – М. : Педагогика, 1988. – № 4 – С. 25-34.
4. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф.Ломов. – М. : Наука, 1984. – 445 с.
5. Максакова В.И. Организация воспитания младших школьников / В. И. Максакова. – М. : Просвещение, 2003. – С. 256.
6. Мир детства : Младший школьник / Под ред. А.Г.Хрипковой : Отв. Ред. В.В.Давыдов. – М. : Педагогика, 1981. – 400 с.
7. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти : посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О.Я.Савченко. – 2-ге вид., доповн., перероб. – К. : «Богданова А. М.», 2009. – 226 с.
8. Хрестоматия по психологии : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. // Сост. В.В.Мироненко : Под ред. А.В.Петровского. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1987 – 447 с.

Анотація

У статті розглянуто сутність суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин у сім'ї та запропоновано зміст роботи вчителя початкових класів з батьками у напрямі їх розвитку.

Аннотация

В статье рассмотрена сущность субъект-субъектных взаимоотношения в семье и предложено содержание работы учителя начальных классов с родителями в направлении их развития.

Summary

In the article essence is considered subject-subjects mutual relations in family and maintenance of work of teacher of initial classes is offered with parents in the direction of their development.

Ключові слова: суб'єкт-суб'єкти взаємовідносини, робота вчителя з батьками.

Ключевые слова: субъект-субъектные взаимоотношения, работа учителя с родителями.

Key words: subject mutual relations, work of teacher with parents.

Подано до редакції 01.10.2011.

УДК 371.382+37.032

©2012

Щербина Д.В.

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ІМІТАЦІЙНО-ІГРОВИХ ФОРМ, МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Аналіз педагогічної теорії та практики переконує в тому, що в умовах сучасної загальноосвітньої школи традиційний підхід до навчання не завжди себе виправдовує, оскільки загальний темп вивчення матеріалу та об'єм знань призначені для засвоєння учнем середнього рівня, велику кількість знань учні отримують у готовому вигляді через учителя, тобто традиційне навчання не забезпечує належним чином інтенсивного оволодіння системою знань, формування вмінь та навичок, які б сприяли розвитку творчої особистості, створювали умови для повнішого та ефективнішого використання розумових можливостей кожної дитини.

Сьогодні традиційне навчання поступово витісняється іншими видами, оскільки визначаються інші вимоги до особистості та процесу її розвитку в школі. Їхня сутність полягає в тому, що колишня освітня парадигма, заснована на думці, що можна визначити достатній для успішної подальшої життєдіяльності запас знань і передати його учням, себе вичерпала. Цей факт пояснюється тим, що вчителя, орієнтуючись на передачу, а не на самостійне засвоєння учнями необхідних знань, підвищують вимоги до об'єму засвоєних школярами знань; намагаючись передбачити різні варіанти життєвизначення учнів, збільшують та ускладнюють навчальний матеріал. В умовах сьогодення необхідно від традиційного інформаційно орієнтованого навчання перейти до особистісного. Цьому сприяє імітаційно-ігрове навчання, яке ми розглядаємо як навчання, у процесі якого учні під керівництвом вчителя, виявляючи ініціативу, самодіяльність та змагальність, вступають у активну пізнавальну діяльність в ігровій формі й оволодівають знаннями, вміннями та навичками; імітуються ознаки, якості, стани, виявляються здібності, вміння, необхідні для подальшого життєтворення. Таке навчання здатне забезпечити не тільки засвоєння певних наукових знань, але й оволодіння учнем на кожному уроці, а пізніше і самостійне використання отриманих знань на практиці. Незважаючи на те, що гра посідає певне місце у житті підлітка, у літературі практично немає розробок використання імітаційних ігор з навчальною метою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Теоретичний аналіз наукових джерел дозволив з'ясувати, що імітаційно-ігрові форми, методи та прийоми знаходять все більше застосування у практиці вищої школи, у сфері професійного навчання, де вони спрямовані на формування та відпрацювання певних професійних навичок. Проблемою використання ігрових методик в галузі професійної освіти займалися А.І.Капська, Л.В.Кондрашова, В.Я.Платов, О.Г.Хоменко, Є.А.Хруцький та ін.